

Lois Viktor – életútinterjú

Készítette: Jávorszky Béla Szilárd

A beszélgetés helye és időpontjai: Acton, Massachusetts, Egyesült Államok (skype-on), 2020. augusztus 4. és 7.

Szerkesztett, tömörített, kiegészített, lábjegyzetelt változat.

Jávorszky Béla Szilárd:

A többség téged a szentendrei művészvilághoz, a Vajda Lajos Stúdióhoz köt, hisz legismertebb szoborhangszereidet, illetve hangszerszobraidat ebben a kisvárosban készítetted, és ide kötődnek a zenei formációid (Lois Ballast, Tundravoice) is. Miközben a múlt század közepén egy tatabányai bányászcsaládban születél és nőttél fel. Mit érdemes tudni a Lois famíliáról?

Lois Viktor:

Amikor 2016-ban felújítottam a bánhidai szülői házat – mely jelenleg Bánhidai Alkotóház néven működik –, ahol felnőttem és ahol a hetvenes évek elején a művészkedésbe belekezdtem, a padláson mindenféle egérrágta iratokat találtam. Köztük egy 1870 körüli, a környék családjairól készült összeírás, melyben szerepelt az egyik felmenőm, Loysch József. A Horthy-korszakban sokan magyarosították a nevüket, így édesapámat már Lois Viktor néven anyakönyvezték. Azóta mindenki Lois a családban.

Jávorszky Béla Szilárd:

Az 1947-ben Tatabányához csatolt Bánhidán¹ alapvetően szlovákok éltek. Neked is vannak szlovák gyökereid?

Lois Viktor:

Hogyne. Olyannyira, hogy hároméves koromig kizárólag szlovákul beszéltem, csak az óvodában tanultam meg magyarul. Édesanyám, Krupánszky Ilona szintiszta szlovák felmenőkkel rendelkezett, Lois nagyapám viszont bizonytalanabb gyökerű, kalandos életet élt, sokfelé lakott Érsekújvártól Kolozsváron át Gyuláig, végül Bánhidán telepedett le. A környéken ebben a községben vannak a legerősebb tradíciók, hisz a területén találtak római leleteket, Anonymus szerint 907 júliusában Árpád vezér itt verte meg Szvatopluk seregét és hát ott van a Kő-hegy csúcsán lévő, a bánhidaiak által finanszírozott Turul-emlékmű, mely szárnyaival a falut védelmezi. Napjainkban a szlovák hagyományok ápolásának elsődleges színtere a Puskin Művelődési Ház, ahová a kétezres években az egyik ülésre magam is ellátogattam. Velem jött tajvani élettársam, Yin is, és hát a résztvevők szeme erősen elkerekedett, amikor együtt beléptünk a terembe, ahol éppen egy békéscsabai néprajzkutató tartott előadást arról, hogy a település legfontosabb szlovák családjai közül ki, mikor és honnan érkezett Bánhidára.

Jávorszky Béla Szilárd:

A szüleid miből éltek?

Lois Viktor:

Az 1921-ben született édesapám a bányában dolgozott TH-szerelőként. TH-nak azt az acélgyűrűt hívták, amelyet a bányászatban a hetvenes évektől alkalmaztak. Nyomott vagy

¹ Tatabánya, mint megyei jogú város 1947 októberében négy bányászközség, Alsógalla, Bánhida, Felsőgalla és Tatabánya egyesülésében jött létre. A török hódoltság után az elnéptelenedett Alsógallára és Felsőgallára főként német, Bánhidára szlovák katolikusokat telepítettek be.

hetven kilót, de apám simán felkapta a vállára, és vitte, ahová kellett. Meg is kapta a Munka Érdemrendet, melyet maga Dobi István² írt alá – a hagyatékában talált emléklapot odaadtam a tatabányai múzeumnak –, és amelyet nagy csinnadratta közepette vett át. Mire csak annyit kérdezett: „és a pénz hol van hozzá?” A főnöke nem győzött püsszegni, hogy maradjon csendben, mert lecsukják. A nála hét évvel fiatalabb, háztartásbeli édesanyámmal meg annyira erős szimbiózisban éltek, hogy amikor apám rákos lett és kórházba került, anyám hozzá betegedett, szintén bekerült a kórházba, és 1977 decemberében hat óra különbséggel egyazon napon mentek el. A temetésükön épp behantolták a koporsókat és kitették a sírra a keresztet, amikor megkondult a templomharang és felbődült a bánhidai erőmű gőzdudája. Sokan kérdezték tőlem, hogy miként sikerült ezt elintéznem. Holott egyszerűen csak dél volt.

Jávorszky Béla Szilárd:

Egyedüli gyerek vagy?

Lois Viktor:

Nem, öcsém, István ugyanúgy hét évvel volt fiatalabb nálam, mint anyám apámnál. Ahogy a mostani élettársam, Yin és köztem szintén hét év a különbség. Ráadásul ő korábban Tajvanon egy hetes számú házban lakott. Ez a misztikus szám végigkíséri az életemet. Az öcsém amúgy vízvezetékszerelő lett, megnősült, született két lánya. Hogy lakást kapjon, tizensok évre aláírt a tatabányai bányavállalathoz, de nehezen viselte a föld alatti munkát. A kilencvenes évek utolsó nagy bányarobbanásakor pedig annyira megégett, hogy azt lelkileg sosem heverte ki, és viszonylag fiatalon, 57 évesen meghalt. Nem érdeklődött a művészet iránt, de ha kellett, segített. Például hegeszteni.

Jávorszky Béla Szilárd:

A művészetedre olyannyira jellemző humort és iróniát otthonról hoztad magaddal?

Lois Viktor:

Abszolút. Akárcsak egy Marquez³-regényben, nálunk mindig történt valami tragikomikus, amelynek az élet anyám rendre humorral ütötte el. Amikor például az ötvenes években – hajnali kettőtől, dunyhában – argentin fagyasztott marhahúsert állt sorba, majd amikor délben bejutott, olyan darab húst kapott, amelynek a felét ki kellett dobni, mert pont abba ütötték bele a kék billogot. Ő meg csak mosolygott és ingatta a fejét. Lehet, azért is viselte jól az ilyen helyzeteket, mert az öt gyermek közül ő volt a legkisebb, és amikor született, a legidősebb nővére épp a lagziját ülte. Érzékeny, fantáziadús személy volt, aki gyerekként csak úgy olvasható, ha közben legeltette a tehenet. Nem érdekelte, épp mi zajlott a környezetében, tette, amit kellett, közben meg ábrándozott és falta a romantikus regényeket.

Jávorszky Béla Szilárd:

A szüleid mennyire rezdültek a zenére?

Lois Viktor:

Mivel kiterjedt volt a rokonság, gyerekkoromban állandóan lakodalmakba jártunk, és édesanyám imádott táncolni. A harmonika, dob, trombita dominanciájú lagzis bandák zenéje erősen belém égett. Ahogy az utcán masírozó felsőgallai sramlizenekaré is. Ehhez jött később az, ami a rádióban szólt. A szüleim 1949-ben nászajándékba kapták azt az Orion csöves rádiót, amely sokáig ritkaságszámba ment a környéken. Emlékszem, 1956 őszén az egész szomszédság

² Dobi István (1898–1968) politikus, országgyűlési képviselő. 1948 és 1952 között Magyarország miniszterelnöke.

³ Gabriel García Márquez (1927–2014) Nobel-díjas kolumbiai író.

ott ült nálunk a konyhában, és azon hallgatták a Szabad Európa Rádió híreit a forradalomról. Közben pedig, hogy hasznosak is legyenek, morzsolták a kukoricát. Ezen a rádión keresztül jött be tehát a zene. Gyerekként a készülék mögé bújtam, és miután láttam az izzó csöveket, elhittem apámnak, hogy tényleg benne játszik a zenekar.

Jávorszky Béla Szilárd:

Megvan még a rádió?

Lois Viktor:

Sajnos nincs. Amikor a hatvanas évek közepén a gimnáziumban beatzenekart alapítottunk, és erősítőnek akartam használni, durrant egy nagyot és leégett. Anyám szokás szerint egy vállrándítással túltette magát rajta. Akkor már a Videoton tranzisztoros táskarádiót hallgatta, úgyhogy az Orion ment fel a padlásra a többi limlom közé, onnan meg eltűnt az idők folyamán. Közben a családnak lett tévéje is, miután 1962-ben apámnak el kellett döntenie, hogy a munkásosztályhoz tartozik vagy a parasztsághoz. Merthogy parasztember lévén a bánya mellett gazdálkodott is. De nem akart belépni a téészbe,⁴ úgyhogy inkább eladta a lovát, a Rajkóért kapott ötezer forintból pedig vett egy gömbölyű Orion televíziót. A szomszédság megint csak hozzánk járt át, hóna alatt a sámlival. Néha méltatlankodtak is, amikor apám a bányából hazaérve fáradtan ledőlt az ágyra, és nagyokat horkolt, míg ők nézték a műsorokat.

Jávorszky Béla Szilárd:

A rock and roll mennyire érintett meg?

Lois Viktor:

Teljesen magával sodort. Barátom, Freisinger Ede⁵ Madison zsebrádióján hallottam az első Beatles-dalokat, onnantól pedig szisztematikusan követtem a Szabad Európa Rádió a legújabb slágereket. Olyannyira, hogy 1967-től három éven át popnaplót vezettem – ezek ma is megvannak –, melybe rendszeresen beleírtam az aktuális brit slágerlistát, meg hogy melyik zenekarban kik játszanak. A heti sikerlistát még az iskolai faliújságra is kiszögeltem. Az osztályfőnököm akkoriban persze ezért nem dicsért meg, de 1985-ben – már mint a megyei tanács kulturális osztályvezetője – a tatabányai Kernstok-teremben tartott kiállításomon odajött hozzám, és felajánlotta, hogy bármiben segít. Meglepődött, mikor közöltem: én már sínen vagyok.

Jávorszky Béla Szilárd:

Munkáscsalád gyermekeként amúgy miért gimnáziumba jártál? Miért nem inkább szakmát tanultál?

Lois Viktor:

Az általános iskola igazgatója behívatta a szüleimet, hogy szerinte egyetemre kellene mennem, ahhoz pedig a gimnázium a következő állomás. Így kerültem az Árpád Gimnáziumba, ami az egyetlen volt a városban. Általánosban amúgy egyedül a vonalas pártember, Ocskay tanár úr nem adta meg a legjobb jegyet – ének-zenéből. Még az osztályfőnököm is kérlelte, hogy színötös lehetnék, és munkásgyerekként lehetne velem példálózni, de hajthatatlan maradt. Ez a négyes különösen azért zavart, mert a zene akkoriban mindennél jobban érdekelt. Szerencsére később az élet helyrehozta Ocskay tanár úr tévedését.

Jávorszky Béla Szilárd:

⁴ Termelőszövetkezet.

⁵ Freisinger Ede (1951) később Faludi Ádám néven lett ismert író-költő.

Érettségi után tehát jött az egyetem?

Lois Viktor:

Akkoriban tengerész szerettem volna lenni – azon a Magyarországon, ahol csak folyami hajózás működött. De faltam a Rejtő⁶-könyveket, világcsavargások, elszállások, minden. A tengerhajózással járó meditáló, merengő életforma lett az álmom. Akkoriban ezt láttam az egyedüli lehetőségnek arra, hogy kiszabaduljak a számomra fojtogató tatabányai milióból. Szóval tengerésznek készültem. Kitöltöttem a jelentkezési lapot a Gépjárműközlekedési Főiskola hajózási szakára, de miután kiderült, hogy a magas vérnyomásom miatt eleve alkalmatlan vagyok rá, be sem adtam azt. A szüleimnek azonban nem mertem ezt elmondani. Amikor az érettségi időszakában kiderült, hatalmas családi botrány lett belőle, még a nagy munkásmozgalmi unokabátyám is megmozgatott minden követ („piros telefon”),⁷ de mivel nem adtam be a papírt, ő sem tehetett semmit. Úgyhogy ez a hajó elúszott.

Jávorszky Béla Szilárd:

Mi lett helyette?

Lois Viktor:

Elmentem műszerész-tanulónak. Ede barátom – akinek a Madison zsebrádióján, ugye, az első Beatles-dalokat hallgattuk – időközben a székesfehérvári híradási technikumban érettségizett, és visszajött Tatabányára. Hatására én is jelentkeztem a régi bányagazgató villájának kertjében lévő virágházban működő Irodagéptechnikai Vállalathoz, ahonnan a hosszú hajam miatt elsöre elküldtek, de aztán mégis felvettek. Két évig kaptam a havi háromszáz forintos ösztöndíjat, közben Budapestre jártunk fel a Hernád utcába. Amikor 1971-ben befejeztem a sulit, két évre elvittek katonának. Leszerelésem után pedig visszatértem az Irodagéptechnikai Vállalathoz.

Jávorszky Béla Szilárd:

Évtizedek óta ismerjük egymást. Azért nehezen tudom elképzelni, hogy egykor napi nyolc órában blokkoltál.

Lois Viktor:

Magam is eléggé tudathasadásos állapotként éltem meg, hisz a hivatali bürokráciát – ahogy ez a cég is működött – világ életemben utáltam, miközben mégiscsak ezt szolgáltam ki. Naponta nyolc órát lenyomtam, aztán szaladtam haza, hogy a Szabad Európa Rádióon meghallgassam a legújabb progresszív zenéket. Ekkoriban persze már rengeteg szalagom volt otthon. Az első magnómat még 1965-ben kaptam – miután a szüleim eladták a disznót, amit karácsonyra tartogattak –, aztán 1969-ben az érettségire egy Tesla lemezjátszóval leptek meg, úgyhogy onnantól kezdve a hanglemezeket is gyűjtöttem. A DJ-ként is fellépő fiam⁸ részben ma is ebből él. Mikor 2016-ban rácsodálkoztam, hogy a Tundravoice koncert után a Dunaparti Művelődési Házban épp az egyik kedvenc Miles Davis⁹ LP-et forgatja, csak megrándította a vállát. „Miért heverjen a padláson parlagon?”

⁶ Rejtő Jenő (1905–1943) író, kabaré- és színpadi szerző, forgatókönyvíró, a magyar szórakoztató irodalom népszerű képviselője és megújítója.

⁷ A Kádár-korszakban a hatalom képviselőinek belső kommunikációja külön zárt telefonhálózaton, az úgynevezett K-vonalon zajlott. Az ehhez a hálózathoz tartozó készülékek pedig általában piros színűek voltak.

⁸ Ifj. Lois Viktor (1987), alias DJ Tokio.

⁹ Miles Davis (1926–1991) afroamerikai dzsessztrombitás, zenekarvezető és zeneszerző, a dzsessztörténet egyik legnagyobb hatású alakja.

Jávorszky Béla Szilárd:

Művészettel mikor kezdted foglalkozni?

Lois Viktor:

Voltaképpen az érettségi után. 1969-ben vettem egy NDK-s fényképezőgépet és kijártam a bánhidai erőmű pernyeülepítő telepére. Elképesztő marsbéli táj. Az erőművet 1930-ban még az angolok építették, négy kéménye ontotta a füstöt, a környéken minden fekete lett a pernyétől. Az új blokkhoz már építettek elektrofiltert, és a kiszűrt anyagot nyomták ki az ülepítőbe. A növényekre ráarakódva fantasztikus szobrok keletkeztek. Elképesztő színek, formák, alakzatok. Ezeket fotóztam diára, ebből készült az a széria, amit *Látványbemutató*nak neveztem el. Egy kihajtható katonaládába beletettem két diavetítőt és egy Tesla magnót, ezt a piros ládát feltettem apám – általam teljesen fehérre festett – rozoga biciklijére, azzal tekertem Tatabányán, és vetítettem a különböző KISZ¹⁰-klubokban. A rendőrök meg csak néztek. Persze sosem voltam szabadságharcos, a Látványbemutatóval is inkább azt akartam érzékeltetni, hogy a természet mekkora alkotómester és Tatabányán mekkora a környezetszennyezés. A politikától mindig távol álltam, mert úgy vélem, csak időt és energiát vesz el az embertől. Miközben a művészet rengeteg energiát igényel, de azt vissza is adja.

Jávorszky Béla Szilárd:

A fotózás, mint művészi önkifejezési forma meddig tartott nálad?

Lois Viktor:

Évekig. Nemcsak a pernyeülepítő telepet fotóztam, hanem azoknak a fáknek a gyökereit is, amelyek akkor dőltek ki, amikor vízágyúval szedték ki a földből a homokot, hogy betömjék a felesleges aknabéjáratokat. Megint csak gyönyörű formációk és elképesztő színek. Mint Antonioni¹¹ híres filmjében, a *Zabriskie Point*ban. Egy idő után ezeket a gyökereket elkezdtem faragni. Morózus, állandóan a szőlőjébe járó asztalos nagyapámtól kértem az első vésőt. Élénken előttem van, ahogy az ablakon keresztül nyújtotta nekem – odabent sötét, a napfényben csak a kezét láttam. Ezzel a vésővel kezdtem faragni. Így készültek az első fenyőszobraim, ami – megtapasztaltam – rossz alapanyag, szálkás, rosszul hasad. Úgyhogy hamar áttértem a gyümölcsfákra. A katonaság alatt is faragtam. Meg forgó objektet készítettem. A May Blitz¹² egyik lemezének címkéje¹³ ihletett, ezt a spirált áttettem egy plexilapra, hátulról megvilágítottam és egy motor tekerte. Az egyik körletellenőrzés során megtalálták a párnám alatt, a tiszték meg nem értették, csak nézték, mi ez. Nem kobozták el, de be kellett adnom a raktárba. Aztán 1974-ben megismerkedtem a későbbi feleségemmel, és rajta keresztül kapcsolatba kerültem a szentendrei művészvilággal.

Jávorszky Béla Szilárd:

Milyen körülmények között?

Lois Viktor:

1974. április elsején a 25. Színház vendégszerepelt a tatabányai Népházban. Nagy eseménynek számított, összesereglett rá a helyi ifjúság. Összeismerkedtem két lánnyal. Az egyikről kiderült, akkor jött vissza Amerikából, Oaklandben, egy katolikus college-ban tanult. Mutatta a képeket, nagybácsi, úszómedence, Csendes-óceán, minden. Néhány randi után éreztem, hogy nincs minden rendben vele. A másik lány, Gabi pedig szeretett rajzolni, épp

¹⁰ Kommunista Ifjúsági Szövetség.

¹¹ Michelangelo Antonioni (1912–2007) olasz filmrendező.

¹² 1968 és 1971 között aktív kanadai-brit pszichedelikus power rock trió.

¹³ A Philips leányvállalataként indult, progresszív rockra szakosodott Vertigo kiadó címkéi voltak ilyenek.

készült az esztergomi tanítóképzőre – ma Esztergomi Főiskola –, és a legjobb barátnője volt Zámbo¹⁴ akkori barátnőjének, későbbi feleségének, Magdinak. Esztergomba jártam tehát udvarolni, és Magdin keresztül ismerkedtem meg a Vajda Lajos Stúdió tagjaival. Az ősszel szokásos templomdombi kiállításukra vittem két faszobromat és onnantól lett kapcsolat.

Jávorszky Béla Szilárd:

A Vajda Lajos Stúdiónak tudtommal csak szentendreiek lehettek a tagjai. Esetedben ezen a szabályon felülemelkedtek?

Lois Viktor:

Elsőre engem is elutasítottak, de aztán Zámbo kiharcolta. Onnantól kezdve az éves pincetárlatokon is részt vehettem. Kívülállóként behoztam az ipari vonalat, mivel a faszobrok mellett ipari anyagokból mozgó objektumokat készítettem. Akkoriban amúgy még az a nézet uralkodott, hogy a faszobor úgy készül, hogy a tönkről a művész lényegében lehántja a felesleget. Szerintem azonban a szobornak van belső tere is, amit szintén megfaragtam. Ezért születtek az olyan bonyolult figurák, mint az *Összecsukott ember*, a *Hajlott önértzet* és a *Lelki biztostű*. Vagy a körtefából faragott *Az ember nem csikk, nem lehet elnyomni*, ami ma is ott lóg fejjel lefelé a Szentendrei Múzeumban.

Jávorszky Béla Szilárd:

Tatabánya és Szentendre több mint nyolcvan kilométerre fekszik egymástól. Ráadásul hétközben műszerészként dolgoztál. Miként lehetett e kétféle létet összeegyeztetni?

Lois Viktor:

Iszonyatosan nehezen. Minden hétvégét Szentendrén töltöttem, sokszor a hétfő hajnali vonattal utaztam vissza Tatabányára, hogy nyolc órára beérjek a munkahelyemre. Egy idő után a műtárgyak szállítása is egyre nehezebb lett. Kezdetben a szobrok még elfértek egy táskában, később viszont már túl nagyok lettek. De megoldottuk. És túléltek.

Jávorszky Béla Szilárd:

Gondolom, 1982-ben a Szentendrére költözésed sem lehetett zökkenőmentes.

Lois Viktor:

Hát nem. Anyám már 1975-ben felajánlotta, hogy az örökségbe kapott nyolcvanezer forintjából vegyek magamnak egy házat Szentendrén. De akkor nekem fontosabbnak tűnt, hogy a kertben álló kis házat vegyük meg (többen laktunk ugyanazon az ingatlanon), hogy ott Ede barátommal – aki éppen vált a feleségétől – együtt művészkedhessek. Anyám furcsán nézett, de beleegyezett. Aztán Edével hamar megromlott a viszonyunk, a közös alkotás álom maradt, úgyhogy 1977 tájékán ebben a kis házban megnyitottam a Bánhidai Betegszamár Galériát. Akkoriban divatos kék UV-lámpákat tettem ki, ha beléptél, a fehér fogak izzottak, a nagszobában a faszobraim álltak, az előszobában pedig Henye Péter két Dalí-ihlette festménye.

Jávorszky Béla Szilárd:

Miért ezt a nevet adtad a galériának?

Lois Viktor:

¹⁴ ef Zámbo István (1950) festő, grafikus, a Vajda Lajos Stúdió egyik alapítója, a szentendrei művészeti élet egyik meghatározó személyisége, az egykori Bizottság együttes tagja.

Azokban az időkben Bánhidán a főutcán végigdöcögő szamárfogat számított a legnagyobb attrakciónak. Egyszer épp a házunk előtt megállt – 1976-ban lehetett –, berohantam a fényképezőgéperért, a szamár szépen belevigyorgott a lencsébe. A negatívba belekarcoltam a feliratot, lesokszorosítottam, és osztogattam meghívóként. Gondoltam, ez lehetne az új helyi attrakció. Az ablakba kis betűkkel kiragasztottam a nevet, mire másnap megjelent a rendőrség. Szegény anyám nyitott ajtót, de mikor a fakabát látta, mi van a teremben, csak legyintett. Az ablakban a redőnytokba kitett hangszórókban meg Jimi Hendrix,¹⁵ Colosseum¹⁶ és ilyesmi zenék szóltak. Akkoriban nyílt meg a közelben Tatabánya első maszek cukrászdája, a Stop. Az emberek nyalták a fagyit, elhaladtak a ház előtt, hallották a zenét, és sokan bejöttek. Ma úgy mondanák, árukapcsolás történt.

Jávorszky Béla Szilárd:

És mitől lett ez a szamár beteg?

Lois Viktor:

A Tatabányát alkotó négy falu között mindig ment a rivalizálás, és önirónikusan így szerettem volna a helyére tenni azt a közkeletű lekezelő mondást, miszerint „Úgy nézel ki, mint a bánhidai beteg szamár.” A Bánhidai Betegszamár Galériát – mely Szentendrére költözésem után magára maradt – 2016-ban felújítottam, a kertben szoborparkot hoztam létre. Ma Bánhidai Alkotóháznak hívják, „artist-in-residence” formában hasznosítjuk, azaz jönnek a művészek (főleg Tajvanról), alkotnak, Tatabányán kiállítanak, és ezért egy kisebb összeget fizetnek. Az Alkotóház gondnoka, Bukovszky Zoltán korábban éveken át vezette a helyi televíziót, ő szervezi a kiállításokat, és ha szól, küldök neki egy kisebb összeget, hogy jusson számlákra, fűnyírásra, egyebekre. Néhány éve amúgy odajött hozzám az egyik helyi szlovák vezető, Hlogyik Pista bácsi – a Szabadtéri Múzeum kovácsa, remek ember –, hogy „Viki, én ezt a szamarat patkoltam. De az nem volt beteg!” Persze jókat mosolyogtunk.

Jávorszky Béla Szilárd:

1982-ben végül Szentendrére költöztél. Adódott egy lehetőség?

Lois Viktor:

Mondhatjuk, igen. Bukta Imre¹⁷ vett egy házat a Bükkös-patak mellett, és mondta, hogy olyan szomszédot szeretne, akivel segítenék egymást ács munkákat végezni, vízvezetékárkot ásni, satöbbi. Ezzel megmutatta a mellettük lévő lerobbant házat. A környéken korábban rózsakertészet működött, ez volt a kertész háza, vezetékes víz nélkül. Némi tanakodás után belevágtunk Gabival: ő őstől már a helyi iskolában tanított, én meg bejártam dolgozni Budapestre.

Jávorszky Béla Szilárd:

Továbbra is írógép szerelőként?

Lois Viktor:

Persze. Bekerültem a fővárosi szervízbe, pesti kollégák közé, egészen más világ. Tatabánya megmaradt kockafejnek, Budapesten viszont mehetett a lazaság. Ráadásul a Nemzeti Bankba, a Parlamentbe, a minisztériumokba, a vezető külkereskedelmi vállalatokhoz

¹⁵ Jimi Hendrix (1942–1970) amerikai rockgitáros, énekes, zeneszerző, a mai napig popkulturális ikon.

¹⁶ Dzsessz-rockot és progresszív rockot játszó brit együttes, mely 1968 és 1971, illetve 1994 és 2015 között működött.

¹⁷ Bukta Imre (1952) Munkácsy Mihály-díjas képzőművész.

jártam, lényegében megismertem azokat a cégeket, intézményeket, ahonnan az országot – és a bürokráciát – irányították. És mivel jól dolgoztam, mindig engem kértek.

Jávorszky Béla Szilárd:

Ekkoriban már szárnyalt a szentendrei művészek alapította Bizottság zenekar, melynek – úgy hírlík – embrionális állapotában magad is megfordultál. Hogyan történt ez?

Lois Viktor:

1979 őszén azt a bizonyos pomázi próbát még Mágikus Mészárszék¹⁸ néven tartottuk. Bernáth Sanyival¹⁹ mentem el. Fakongákat készítettem, meg vészjelző csengőkből ütőshangszert vittem magammal. A tagok között komoly nézeteltérések támadtak (részletekbe nem mennék), és miután én Sanyi mellé álltam, vele együtt távoztam. A többiek tovább próbáltak, egy idő után Bernáth Sanyi is visszakerült, nem függetlenül attól, hogy reklámgrafikából viszonylag jól keresett, így volt saját zenekari cucca. Meg a korai csapatból Gazember²⁰ rendelkezett egy NDK-s orgonával és erősítővel. 1980 tavaszától folytak a próbák, de nehezen állt össze a produkció. Veszekedtek, egymást vádolták, végül júniusra rájöttek, hogy Gazember játszik hamisan. Mire ő: „azért játszom hamisan, hogy Ti is rájőjjetek, hogy mennyire hamisak vagytok.” Na, erre azonnal kirúgták.

Jávorszky Béla Szilárd:

A Bizottság 1980. augusztusában debütált a Hajógyári-szigeten a Fekete Bárányok koncerten²¹ – huszonötézer rocker fiatal előtt. Nem mondhatni tehát, hogy baráti környezetben. Te ott voltál?

Lois Viktor:

Ott. Bernáth Sanyi barátja, Feró²² protezsálta be őket első zenekarnak. Teherautó platókból összerakott, imbolygó színpadon játszottak, katasztrófális hangosítás mellett, miközben valóban mindenki kemény rockra vágyott. De az igazi mélypontot szerintem a másnapi szentendrei koncertjük jelentette a Vajda Pincében. Arra még Győrffy Miklós,²³ a *Stúdió '80* riportere is kijött, meg Bródy²⁴ és Presser,²⁵ de a Bizottság annyira rosszul játszott, hogy senki sem várta meg a fellépés végét. Aztán szép lassan összerázódtak. A nyolcvanas évek elején rendszeresen velük utaztam, és a koncertjeik előtt a saját diafilmjeimet vetítettem. Már amikor el tudtam szakadni a munkahelyemről. Egyszer Tatabányára is eljöttek, épp a Kernstok Galériában volt Vajda Lajos Stúdió kiállítás, ők meg annak kapcsán a Klubkönyvtárban léptek fel. Szerintem jó koncertet adtak, másnap a *Dolgozók Lapjában*²⁶ mégis rettenetesen lehúzó cikk jelent meg róluk. Utólag megtudtam, hogy az eseményre több civil ruhás ügynök is eljött, és nem értették, miért kellett. „Ebben nincs semmi provokatív. Ez olyan zappás”, mondta állítólag az egyik nyomozó, és leesett az állam, hogy tudta, ki az a Frank Zappa.²⁷

¹⁸ A formáció teljes neve: Mágikus Mészárszék Bumeráng Buddha Big Band.

¹⁹ Bernáth/y Sándor (1949–2012) grafikus, festő, zenész.

²⁰ Wasztlavik László (1951) zenész, művésznévén: Wasztlavik „Gazember, Petőfi, Velorex, Sámán, Szabadcsapat, Ullmann Mónika”, László.

²¹ Fekete Bárányok névvel 1980. augusztus 23-án az Óbudai-szigeten adott közös koncertet a Beatrice, a P. Mobil és a Hobo Blues Band.

²² Nagy Feró (1946) a Beatrice frontembere.

²³ Győrffy Miklós (1943–2020) újságíró, egyetemi tanár.

²⁴ Bródy János (1946) gitáros, zeneszerző, szövegíró, az Illés és a Fonográf egykori tagja.

²⁵ Presser Gábor (1948) dalszerző, énekes, zongorista, az LGT egykori tagja.

²⁶ A *Dolgozók Lapja* 1946 és 1990 között Komárom-megyei megjelent napilap volt.

²⁷ Frank Zappa (1940–1993) amerikai zeneszerző, gitáros, producer. Írt rockzenei, dzsessz-, elektronikus zenei, nagyzenekari és musique concrète munkákat; életében mintegy 60 nagylemeze jelent meg.

Jávorszky Béla Szilárd:

1987-ben miért gondoltad úgy, hogy az addigi sorozataid – bútorok, biciklik – után elkészítéd az első szoborhangszereidet, amelyek aztán alapjaiban változtatták meg a további pályádat?

Lois Viktor:

Az ember életének különböző stációi ezek. Először be kell rendezned a lakásod, amit saját ötleteidből kell megvalósítanod, hisz nem támaszkodhatsz az állami boltokban kapható kínálatra. Aztán jött a közlekedés, amit – miután autóm sosem volt – esetemben a különböző kerékpárok (*Anarchista bicikli, Úthenger bicikli, Szöcskebicikli*) jelképez. Ezt követik a hangszerek, amelyek a magunk szórakoztatását biztosítják. A legvégén (1995-től) pedig a testépítő széria, hisz az egészségeddel is kell törődnöd.

Hogy ezeket a szoborhangszereket megértjük, vissza kell mennünk egészen 1967-ig, amikor a frissen alakult gimnáziumi beatzenekarunk egyik próbáján nem jelent meg Demeter Józsi osztálytársam. Átsétáltunk hozzá, a szülei engedtek be, ő csak ült a szobájában, és meredt maga elé. Kérdeztük, mi történt, mire közölte: „az a gitár sosem kerül le a falról. A Szabad Európa Rádióban ugyanis épp most hallottam egy fiatal amerikai gitárost, aki úgy játszott rajta, ahogy én sosem fogok. Akkor meg mi értelme?” Így találkoztam Jimi Hendrixszel, akiről magam is megállapítottam, hogy senki sem fogja utolérni őt. Azóta is ezt a kozmikus hangzást keresem mindenben. Közben eljutottam Szentendrére, ahol a nyolcvanas években minden képzőművész zenélt, nyomták a szonikus performanszokat. Én meg a fejemet ingattam, hogy nincs ez így rendben, hisz az még nem képzőművészet, ha grafikusok, festők kifestik a gitárt, és Frank Zappa, Captain Beefheart²⁸ vagy bárki más dalait játsszák rajta. Kreáljunk inkább olyan hangszereket, amelyek képzőművészeti alkotások, objektumok, szobrok, és meg is lehet őket szólaltatni.

Jávorszky Béla Szilárd:

Már akkor is zenei kompozíciókban gondolkodtál, vagy csak a hangzás volt a lényeg?

Lois Viktor:

Fogalmazzunk úgy, hogy nem zajongani szerettem volna rajtuk, mint akkoriban az ipari zenék képviselői, például az Einstürzende Neubauten²⁹ vagy a Test Department.³⁰ Az Einstürzende Neubauten turnémenedzserével, Dietmar Lupferrel amúgy jóban voltunk, 1992-ben fel is léptünk előttük a Petőfi Csarnokban (kettőnk között Henry Rollins³¹ szántotta fel a színpadot). De a Lois Ballast zenéjében a kezdetektől törekedtünk a struktúrára. Ebben az 1987 és 1993 között működő formációban többek között az ex-Bizottság-tag Szulovszky István Joni játszott centrifuga-gitáron, a festőművész Kopasz Tamás hőcserélőfurulyán, a grafikus Kiss Zoltán László mosóhengerhegedűn, én pedig facsavaróhárfa. Plusz sokáig a Zeneakadémián végzett Huszti Ádám volt a karmesterünk. Ő intézte a bemutatkozó fellépésünket 1987 októberében az FMK-ban.³² Aztán jött az Almássy Téri Szabadidőközpont, ahol a Club 2000 keretében a Vágtázó Halottkémekkel párhuzamosan koncerteztünk az aulában. Onnantól pedig

²⁸ Captain Beefheart (Don Glen Vliet, 1941–2010) amerikai énekes, dalszerző. A blueson és rock rockon alapuló zenéjében erős dzsessz, pszichedelikus zenei és avantgárd elemek is megtalálhatók.

²⁹ 1980-ban alakult német, ipusztériális zenét játszó együttes.

³⁰ 1981-ben indult angol, ipusztériális zenét játszó együttes.

³¹ Henry Rollins (1961) amerikai énekes, dalszerző, zenekarvezető, a hardcore irányzat egyik legendás alakja

³² A Fiatal Művészek Klubja (FMK) 1960 és 1998 között működött Budapesten, az Andrásy út 112.-ben. Évtizedeken át a hivatalosan támadt/türt/el-nem-fogadott művészeti jelenségek, szellemi akciók bemutatásának a helyszíne volt. Jogutódja a Fővárosi Önkormányzat által létrehozott a Trafó – Kortárs Művészetek Háza. Az FMK egykori épületében 2003 óta a KOGART Ház múzeum működik.

érkeztek a koncertmeghívások. Többek között a neves bécsi kortárs zenei fesztiválra, a Töne und Gegentöne-re.

Jávorszky Béla Szilárd:

Azért ezek nem mindennapi hangszernevek...

Lois Viktor:

Egy ajándékba kapott zongora révén lendült meg a fantáziám. Kiss Zoltán László barátom adott egy szüette hangszert, amin a legenda szerint egykor Blaha Lujza játszott, én mindenesetre szétszedtem, a kovácsoltvas tőkét kettévágtam, az egyik feléből született a centrifugagitár, a másiktól a facsavaróhárfa. A végét egy központosított csapágyba tettem, a két végére kerekeket, Csepel-motorkerékpár-ülést és pedál szereltem, így a szerkezet önmaga tengelye körül mozgott. Egy másik pedállal megütöttem a cintányért, két oldalt pedig két mosógépdobon karistolom és ütöm a húrokat. Ezeket akkoriban mosolymosó hangszereknek neveztem, hisz bárki belépett a terembe, függetlenül attól, hogy értette a művészetet vagy sem, láttukra mosolyra derült. A szentendrei kiállításra ki is jött egy újságíró a *Magyar Ifjúságtól*, hogy szerinte rossz a cím, mert az sugallja, mintha a szocializmusban az emberek nem mosolyoghatnának. Mondanom sem kell, hogy nem lett cikk belőle. Viszont jöttek az újabb generációs hangszerek, mindenképp az oszlopgitár, ami az addigi hangzás esszenciáját jelentette.

Jávorszky Béla Szilárd:

Tényleg roppant eredeti, kreatív és humordús alkotások ezek...

Lois Viktor:

Csoportosításukkor mindig a szembeötlő, domináns formákat kell keresni: a mosógépdobozt, az alumínium csövet, a radiátort, a szódás-szifont, a vetítő lencse vázát. Így könnyebben beazonosítható a mosótekerő, a centrifugagitár, a facsavaróhárfa, a radiátorbasszus, a palackduda, a hűtőbordaxilofon, a csőforgó és porszívócső-szaxofon, a szárnyas oszlopgitár, a 16 mm filmvetítőtekerő vagy a fényhegedű. A palackszéria után gondolkodtam el rajta, hogy milyen érdekesek a húrrezgések. Mi lenne, ha kivétíteném? Így jöttek létre a fényhangszerek, amelyeknek lényege: a húr, a filmhez hasonlóan, a két vetítőlencse között megy el, így a vásznon koncert közben egyfajta árnyjátékot hoz létre. Amikor a Kiscelli Múzeumban bemutatott és megszólaltatott 72 hangszert elvitték, és kiürült a műhely, akkor álltam neki a kávéfőző szériának, melynek fő része értelemszerűen a kávéfőző és – kevésbé értelemszerűen – a széktámla. Vannak köztük fűvós változatok. Ezt itt például eredeti funkciójában is lehet használni: megtöltöm vízzel, és ha itt átfújok, a víz buborékolása kellemes effektet hoz létre. Ezzel – a hagyományos fűvós hangszerekkel ellentétben – szinte a végtelenségig lehet a ritmust fokozni.

Jávorszky Béla Szilárd:

Honnan jött amúgy a Lois Ballast név?

Lois Viktor:

A formációnak azért adtam a Ballast nevet, mert úgy gondoltam, hogy az akkori hazai valóságban – ez még a szocializmus időszaka, amiről nem hittük, hogy valaha is megdől – a magyar művész egy ballaszt a rendszer vállán. Olyan, mint a hátamon az a cementes zsák, amit kamaszként cipeltem. A művész akciózik, koncertezik, kiállít, bármit csinál, ezért ezt a ballasztot (a cementes zsákot) nehéz egyensúlyban tartani. A test lefárad, a rendszer megadja

magát, és békessé válik. A művész feladata tehát az, hogy a rendszert lefárasztja. Függetlenül attól, hogy épp milyen politikai erők vannak hatalmon.

Jávorszky Béla Szilárd:

A Lois Ballastból miért lett 1993-ban Tundravoice?

Lois Viktor:

Az első hangszereket szoborhangszereknek hívtam, nagyok voltak, robusztusak, így roppant nehezen lehetett turnézni velük. Pedig miután 1989-ben felléptünk a bécsi Töne und Gegentöne fesztiválon, kinyílt előttünk Nyugat-Európa. Többek között hívtak Berlinbe, Salzburgba – arra a nyári zenei fesztiválra, ahol például Solti György vezényelt –, Amszterdamba és Párizsba. Aztán 1992 nyarán a Kiscelli Romtemplomban a három hónapig tartó kiállításom alatt minden vasárnap adtunk koncertet, melyeken végigjátszottuk a Lois Ballast korszakait, a különböző hangszercsoportokat, az azokhoz kapcsolódó zenészekkel. Szerettem volna ezt a korszakomat lezárni, de az újabb külföldi meghívások miatt nem lehetett. Így jutottunk el végül 1993 júniusában a Velencei Biennáléra. Nagyjából ugyanekkor merült fel, hogy kellene egy új név, hisz az első szabad választások után három évvel már groteszknek tűnt, hogy azért küzdünk, amiért már nem kell és nem is lehet. A muzsikustársak több nevet (Repülő Pingvinek, Out Of Art) bedobtak, közülük a Tundrahang/Tundravoice tetszett a legjobban, így onnantól ezen a néven koncerteztünk.

Jávorszky Béla Szilárd:

A Lois Ballastban és a Tundravoice-ban is több tucat muzsikust fordult meg az évek, évtizedek alatt. Ennyire nehéz természetű vagy?

Lois Viktor:

Hosszabb távon senkit sem tudtam bevonni a magam világába. Átmenetileg sokaknak tűnt érdekesnek, de aztán mentek tovább a maguk feje után. A Tundravoice névben amúgy az tetszett, hogy a művész egész évben a műtermében dolgozik, két hétre kiállít, aztán folytatja tovább. Mint a tundra, amely az egész éves fagy után nyáron rövid időre kiolvad, megújul, aztán újra visszafagy. A tundra azért fontos mint táj, mert az emberi civilizáció még kevésbé bolygatta. Nem beszélve arról, hogy rendelkezik egy fontos tulajdonsággal: a tűrőképességgel. Persze sok ismerősöm mondta, hogy hülye vagyok, a művészek nem a tundrán, hanem a trópusokon szeretnek lazulni. De ahogy mondani szoktam, én nem álom-, hanem valóságkergető vagyok. Előbbinél sosem történik semmi, az utóbbinál viszont elcsíphetsz ezt-azt.

Jávorszky Béla Szilárd:

Nem lett volna mégis könnyebb, ha időnként kompromisszumokat kötsz?

Lois Viktor:

Nem lehetett. Nem bíztak a sikerben. De nyilván én is eléggé konok természet vagyok. Az 1992-es Einstürzende Neubauten koncert előtt például odajött hozzám N.U. Unruh,³³ aki 1980-ban az egészet Blixa Bargelddel³⁴ elkezdte a híd alatt, hogy unja már, hogy tizenkét éve más sem csinál, mint fűrógépeket húzigál a hatalmas vasakon. Alapítsunk inkább közös formációt. Mondom, előbb szeretném bebizonyítani, hogy a szoborhangszereim valódi hangszerek. Kicsit furcsán nézett, de elfogadta. Aztán mikor 2000-ben a húszéves jubileumi

³³ N.U. Unruh (1957) német ütőhangszeres, a születési neve máig titok.

³⁴ Blixa Bargeld (1959) német gitáros, énekes, aki az Einstürzende Neubauten mellett évtizedeken át Nick Cave muzsikusa és alkotótársa volt.

turnéjuk keretén belül a Trafóban koncerteztek, az öltözőben a kezébe nyomtam a két kazettánkat, hogy lám, bebizonyítottam, hogy ezek valódi hangszerek. Itt az ideje a közös zenekarnak. De ekkor N.U. Unruh azzal hárított, hogy az Einstürzende Neubauten időközben sikeres popipari termék lett, amin nem érdemes változtatni.

Jávorszky Béla Szilárd:

Mással nincs ilyen történeted?

Lois Viktor:

Zerkula János³⁵ bácsival szintén közel kerültünk ahhoz, hogy együtt zenéljünk. 1992-ben mindketten felléptünk a berlini Urban Aboriginal fesztiválon, János bácsi és Fikó Regina néni fantáziáját meglóditották a robusztus hangszerek, de tovább nem közeledtünk. Amikor két évvel később Sepsiszentgyörgyön játszottunk, az öreg szintén eljött (ezúttal Izabella néni játszott vele), és különösen a bőgő hangzása tetszett neki. „Kirúgom az öregasszonyt, és beveszem helyette ezt”, mondogatta, mire a környezetében többen hátrahőköltek, hogy ezzel felrúgná az ezeréves hagyományt, hisz a gyimesi zenében csak ütőgardon, furulya és hegedű létezik. Meg hát ott feszült köztünk az a hétszáz kilométernyi távolság. Úgyhogy hagytam, hogy elsikkadjon.

Jávorszky Béla Szilárd:

Hogy lenne érdemes a Tundravoice máig ívelő történetét korszakolni? Hanghordozók alapján?

Lois Viktor:

Talán. Az első, még teljesen instrumentális kazettánkat a Bahia adta ki 1994-ben – keresték a vásárlók rajtuk, ők meg bevállalták. Nagyjából ekkor léptünk fel az erdélyi Homoródfürdőn, ahol az ifjúsági táborban összetalálkoztam Réz Ágival. Akkor már régóta énekesnőt kerestem, hogy a feminin hang valahogy ellensúlyozza a fémdominanciájú hangszereket. Mikor visszaértünk Budapestre, Ági eltűnt – mint utóbb megtudtam, Angliába ment dolgozni, nyelvet tanulni –, de 1996-ban felbukkant, elhívtam egy próbára, és minden klappolt. Felléptünk a Szigeten, és más fesztiválokon, de egy évre rá újra Angliába húzta a szíve. Beajánlotta viszont a nővérét, Juditot, akiről kiderült, hogy még Áginál is jobban passzol a produkcióba. Hihetetlen érzékiséget, turbulenciát hozott közénk, mondhatni, vele repültünk a népszerűségünk csúcsára. Aztán az 1998-ban megjelent, már erősen etnikus jellegű *Bálványból* kazetta után váratlanul szétesett a zenekar.

Jávorszky Béla Szilárd:

Mi okozta az újabb zavart?

Lois Viktor:

Az, hogy elkezdtem szövegeket írni. Pszeudo-szerelmesdalokat, de a lányok nem akarták énekelni őket, inkább maradtak volna a világzenés blablánál. Úgyhogy otthagytak. A helyükre érkező – amúgy művészettörténész – Bodonyi Emőke operaénekesi ambícióit viszont a zenészek tolerálták nehezen. Úgyhogy a 2001-es, immár CD-n is publikált *Kétszívrezonátornak* két „oldala” lett: az első hét számot az avantgárd színházakban játszó – ma rendezőként dolgozó – Schermann Márta énekelte (a korábbi repertoárból), a másik tízet pedig Emőke. Ez a kettősség viszont nem működött a színpadon, inkább Emőkével turnéztunk, az amerikai és tajvani útjaim azonban ennek is véget vetettek.

³⁵ Zerkula János (1927–2008) gyimesközéplóki primás.

Jávorszky Béla Szilárd:

Ezekre még visszatérünk, de előtte kerekítsük le a Tundravoice történetét – mely az új évezredben eléggé töredezetté vált. A 2003-as *Sun Chariot* felvételei Magyarországon készültek, a CD mégis az Egyesült Államokban jelent meg. Pedig akkor még nem is éltél kint.

Lois Viktor:

De már kifelé tartottam. Ebben a formációban a Telekom-mérnök Császár Farkas Márton lett a motor, aki értett a komputeres zenékhez, úgyhogy a számaimat elektronikával bolondította. Ekkoriban ismerkedtem meg későbbi élettársammal, Yinnel, aki eredetileg tajvani, de évtizedek óta az Egyesült Államokban él, és bevállalta, hogy megjeleníti a lemezünket. Aztán Farkas kapott egy programozói munkát odakint, mire egyből vége lett a zenekarnak. Onnantól projekteken gondolkodtunk. Így született meg a Tundravoice America, a rapper Snyder Simonsszal, akivel 2004 szilveszterén a bostoni First Night Fesztiválon a Haynes Convention Centerben léptünk fel. Elképesztő, ahogy rárapelt erre a ritmusra, sok potenciált láttam benne, de Snyder áttelepedett New Yorkba, úgyhogy ennek is annyi lett. 2007-ben viszont megszületett a rövid életű Tundravoice Asia, tajvani zenészekkel, akikkel szintén kiadtuk egy CD-t (*Connection*). Majd 2016-ban Réz Ágival átmenetileg újraegyesültünk, ennek eredménye lett néhány koncert és az eddigi legutolsó Tundravoice-lemez, a beszédes című *The Sun Goes Down*.³⁶

Jávorszky Béla Szilárd:

Még mielőtt az új évezredben kiköltöztél volna az Egyesült Államokba, szülővárosodban, Tatabányán fémszobrászati és zenei tábort szerveztél. Mi lett ezeknek a sorsa?

Lois Viktor:

Az idő áldozatai lettek. Az 1993-as Velencei Biennálén közel negyven szoborhangszert állítottam ki, amiket aztán jobb híján Tatabányán, a már üres szülői házban raktároztam. Nem sokkal később kiderült, hogy a Tatabányai Múzeumhoz tartozik egy bányászfürdő, amelyet pénz híján nem tudtak felújítani. Wehner Tibor³⁷ barátom akkor a Képző- és Iparművészeti Lektorátuson dolgozott, mondta, tudnának adni 300 ezer forintot szoborállításra. Három kisebb szoborból összetettem hát a *Vastotemet*, és a felállítására kapott pénzből felújították az épületet. Az egykori bányászfürdőben csigasorok, munkaruhák és hosszú fapadok helyett így született meg 1996 szeptemberében a Hangfürdő, mely köré minden évben fémszobrásztábort (egy rakás ócskavas hevert a környéken) és zenei szimpóziumot szerveztem. Ezzel az egykori XV-ös aknát élő kortárs művészeti központtá alakítottam át. Éveken át működött, aztán miután kiköltöztem, ennek is vége lett. Ma is áll, de lényegében nem látogatható. Nem úgy, mint a Bánhidai Betegszamár Galéria, amit – miként korábban említettem – 2016-ban felújítottam, és azóta Bánhidai Alkotóház néven működik.

Jávorszky Béla Szilárd:

Itt az ideje, hogy rákérdezzek: a kétezres években miért költöztél ki az Egyesült Államokba?

Lois Viktor:

2000 októberében egy hangszobor szimpóziumra jöttem ki, épp akkor készült el a motorgitárom meg az egyik újabb nagy szoborhangszerem, a *Kétszívrezonátor*, és ezeket a záró

³⁶ „Lemegy a nap”

³⁷ Wehner Tibor (1948) író, művészettörténész.

eseményen megszólaltattam. Ezt hallotta Yin Peet – aki szintén részt vett a szimpóziumon –, odajött és felajánlotta, hogy folytassuk ezt Tajvanon. Mondom, az nem úgy van, nekem muszáj visszarepülnöm Budapestre egy lekötött kiállításom miatt. Meg amúgy is várnak félbehagyott hangszerek. Yin ekkor mesélte el, hogy bár régóta Boston mellett él, Tajvanon egy pályázaton nyert egy tizenöt méter hosszú konténert, amellyel eredetileg – amolyan mozgó kiállítás formájában – körbeturnézta volna az országot, de az 1999-es nagy földrengés miatt ez a terv kútba esett. Viszont ott a konténer, kezdeni kellene valamit vele. Egy évre rá Yint meghívták Zadarba, odafelé megállt Magyarországon, megmutattam neki Budapestet és Tatabányát, sokat beszélgettünk, majd a továbbiakban faxon küldözgettem neki az elképzeléseimet. Aztán 2002-ben eljött a tatabányai fémszobrász szimpóziumomra, szeptemberben együtt elutaztunk Tajvanra, és nekiálltunk a zenélő *Konténerember* megvalósításának.

Jávorszky Béla Szilárd:

Ez az, amivel a 2005-ös Szigeten is felléptél?

Lois Viktor:

Igen, annak az európai turnénak a keretében, amely Pulától Varsóig tartott. Ezt követően a *Konténerember* a tatabányai családi ház udvarán landolt, mígnem 2008-ban ki nem hoztuk ide, Actonba. Merthogy közben Yin vett itt egy elhagyott kőbányát, hogy itt éljük le az életünk. Addigra többször megjártam Tajvant, ahol elvarázsolts tengerpart és a zöld tea, mondogattam is neki, hogy már semmi mást nem szeretnék, csak a vízparton feküdni és zöld teát inni. Mikor megmutatta ezt a helyet, és közölte, hogy többek között azért vette, mert itt meg tudom valósítani az álmaim, rájöttem, mennyire másként értelmezzük a világot. A kínaiak számára a víz a sima víztükröt jelenti. Számukra a tenger veszély. Nem is fürödnek benne, mert félnék tőle. Miközben nekünk a morajló hullámok az álmok netovábbja. Mindenesetre itt semmi sem volt: se út, se villany. Csak gránit. Robbantani kellett, hogy szennyvízesatornát fektethessünk. 2007 óta dolgozunk rajta, mára élhetővé tettük. De mégiscsak 57 voltam, amikor ebbe a kalandba belevágtam. Más akkor megy nyugdíjba.

Jávorszky Béla Szilárd:

Mi az a hatalmas hangszer ott, a hátad mögött? Épp azon dolgozol?

Lois Viktor:

Ez a Nirvana hangszer, mely lényegében kész van, és – mint a címe is mutatja meg a rajta lévő Buddha-fejek is utalnak rá – az ember megvilágosodásáról szól. Amióta 1987-ben az első négy szoborhangszert összeraktam, több mint kétszáz ilyen instrumentumot készítettem. A Nirvana hangszer az elmúlt harminchárom év esszenciája. Nincs tovább. Összeépítettem benne mindent, amit tudtam. Forog ez is, az is, finom szerkezetek, 12 voltos motorral működnek. Ezen az oldalán ülök, itt a fúvóshangszer, a mikrofon, itt kezelek mindent. Vendégzenészek is hozzákapcsolódhatnak, de minden az én kezemre épült. Sok hangszer foglal magában, amelyek külön leszedhetők, voltaképpen modulokból áll, így darabonként becsomagolható és szállítható. Merthogy szeretném hazavinni Magyarországra. 2019 őszén ezért is szerettem volna hazautazni, hogy 2020-ra egy európai turnét előkészítsek. Szűcs Márk évek óta készít egy portréfilmet rólam, azt mutattuk volna be Belgrádban, Münchenben, Varsóban és Budapesten. Csakhogy a vírus közbeszólt.